

ACTIVITATEA ÎN DOMENIUL SLAVISTICII DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ ÎN PERIOADA 1944—1958

Astăzi, ca și în trecut, preocupările slaviștilor români sînt îndreptate aproape exclusiv spre studierea influenței slave din limba română. Faptul acesta își găsește ușor justificarea, dacă luăm în considerare puternica influență slavă din limba română, cauzată de conviețuirea de secole a romînilor cu slavii, de întrebuintarea, în decurs de 4 veacuri, a limbii slave în biserica romînească, în cancelariile și administrația Țărilor romînești, precum și de strînsele legături economice, politice și culturale ale romînilor cu slavii inconjurători.

Interesul pentru studiul fondului slav din limba romînă a fost stimulat încă în secolul trecut, prin lucrările lingviștilor străini și romîni, ca B. J. Kopitar, Fr. Miklosich, A. de Cihac, B. P. Hasdeu și alții. Proporția elementului slav din lexicul limbii romîne stabilită de A. de Cihac la 2/5, față de 1/5 cît ar reprezenta fondul latin (*Dictionnaire d'étimologie daco-romane*. Francfort a/M.II. *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-modernes et albanais*. 1879, p. VIII) a stîrnit o seamă de discuții în țară și în străinătate.

Trebuie subliniat faptul că atenția de care s-a bucurat studiul influenței slave din limba romînă se explică și prin încadrarea acestei probleme în ansamblul mai vast de probleme legate de locul și perioada formativă a poporului și limbii romîne, mult dezbătute în trecut și astăzi de lingviști și istorici, atît romîni, cît și străini. Dacă, în ceea ce privește locul de formare al poporului romîn, părerile au fost și mai sînt diferite, toți lingviștii sînt de acord în a recunoaște rolul fondului slav din limba romînă, unul dintre factorii cei mai importanți care au dat un colorit aparte limbii romîne față de celelalte limbi romanice. O caracterizare recentă și foarte potrivită a limbii romîne a făcut acad. E. Petrovici: «Limba romînească este deci limba romanică orientală, de un tip deosebit de limbile romanice occidentale, rezultată din dezvoltarea limbii latine populare, vorbită în imperiul roman de răsărit, de populațiile romanizate — în primul rînd, tracice (getice, misice, dacice) — din preajma

cursului inferior al Dunării, adoptată mai târziu (în sec. VI—XIII) și de numeroase elemente etnice slave, în număr mai mic, turcice (cumane, pecenege etc.) și maghiare, influențată de limbile tracă (poate și iliră), greacă albaneză, apoi în măsură foarte mare (mai ales în lexic, dar și în fonetică, derivație, sintaxă și chiar în morfologie), de graiuri slave (în deosebi bulgare, dar și ucrainene și sirbești, precum și de limba rusă), avînd numeroase trăsături lexicale, fonetice și chiar morfologice comune cu bulgara și albaneza» (*Problemele științelor sociale în dezbaterile Academiei RPR*, 21—25 martie 1951, București, 1951, p. 98).

★

Lingviștii romîni au păreri diferite în problema dacă procesul de formare a limbii romîne s-a încheiat abia după exercitarea influenței slave sau dacă limba romînă era deja formată înaintea acestei influențe. Unii (ca de ex. acad. Iorgu Iordan) susțin părerea exprimată, mai demult de Ovid Densusianu, că nu se poate vorbi de limba romînă, ci numai de o limbă romanică orientală, înaintea influenței slave. Majoritatea însă este de părerea acad. V. F. Șişmarev, că romîna era formată ca o limbă deosebită de celelalte limbi romanice înaintea influenței slave (B.F. Șişmarev, *Romanskije jazyki jugo-vostočnoj Evropy i nacional'nyj jazyk Moldavskoj SSR*, în «Voprosy jazykoznanija», I).

★

Greutățile, care stau în calea lingviștilor porniți să studieze influența slavă asupra limbii romîne, sînt multe și mari. Cea mai importantă este lipsa textelor romînești anterioare secolului al XVI-lea, ca și a datelor istorice privitoare la romîni pînă în secolul al XIII-lea, adică tocmai în perioada celor mai vechi și mai intense relații lingvistice slavo-romîne.

Aceste lipsuri lingviștii noștri încearcă să le înlăture studiind toponimia țării. Mai ales lucrările acad. Iorgu Iordan (*Nume de locuri romînești în Republica Populară Romînă*, București, 1952) și ale acad. E. Petrovici (*Adjective posesive slave în -j- ca toponimice pe teritoriul RPR*, în revista «Studii și cercetări lingvistice» IV (1953), p. 63—87; *Elemente slave din limba romînă — mărturie a legăturilor istorice dintre poporul nostru și poporul rus*, în revista «Limba romînă» I/1 (1952), p. 19—24 etc.) aruncă lumină în golul acestor secole îndepărtate. Concluzia pe care o trage acad. E. Petrovici din datele toponimiei e următoarea: «Aceia care au dat nume Dimboviței, Ialomiței, Prahovei, Ilfovului, Mostiștei, Snagovului, Moldovei, Sucevei, numeroaselor Cerne, Bistrițe, Bistre și Crasne, Tirnavelor, Craiovei, Brașovului, Sibiului, Bălgradului (numele popular al Albeiluii), Milcovului, Putnei, Bucovului, Teleajenului, Predealului, Branului, Slănicului, Doftanei, Zimnicei, Zlatnei, Moigradului etc. etc., n-au fost o mină de oameni, ci un popor numeros, care a trăit pe acest pămînt sute de ani. Slavii aceștia, atît de numeroși, trebuiau socotiți și ei printre strămoșii romînilor de

astăzi. Numărul toponimicelor vechi și importante, adică a numelor de riuri mari, al localităților însemnate atestate în documente vechi, de origine romanică sau românească, e disparent în comparație cu acela al toponimicelor slave. Contradicția dintre caracterul romanic al limbii românești și caracterul nero-manic, în primul rînd slav, dar și maghiar, cuman etc., al vechii toponimii de pe teritoriul limbii romine, nu poate fi rezolvată după părerea mea decît presupunînd o răspîndire a limbii romanice (românești) pe un teritoriu unde se vorbea mai ales slava» (Vezi «Problemele științelor sociale în dezbaterile Academiei RPR, 21—25 martie, 1951», p. 91).

Trebuie semnalată și apariția lucrării Acad. Al. Rosetti, intitulată *Influența limbilor slave meridionale asupra limbii romîne* (sec. VI—XII), București, 1954, pe baza materialului publicat în lucrarea sa mai veche *Istoria limbii romîne*, III: *Limbile slave meridionale*, completat cu date noi.

Se știe că, dintre compartimentele unei limbi, cel mai expus influențelor străine este lexicul. Intr-adevăr, numărul cuvintelor slave din limba romină este foarte mare. Stabilirea fondului lexical slav, cunoscut destul de bine din lucrările mai vechi, în deosebi din dicționarele etimologice, n-a suferit mari modificări în urma lucrărilor noi ale lingviștilor noștri. Acum însă s-a procedat la întocmirea unei statistici a cuvintelor limbii noastre, repartizate după origine. Într-o lucrare întocmită în timpul războiului și reluată în anii din urmă, prof. D. Macrea, pe baza dicționarului lui I. A. Candrea (*Dicționarul enciclopedic ilustrat, «Cartea romînească»*, București, 1931), cel mai complet dicționar al nostru pe atunci, a stabilit că cuvintele slave reprezintă 16,59% din lexicul nostru (cele latine: 20,58%, franceze: 29,69%, turcești: 4,36%, maghiare 3,14% etc.) (*Contribuții la studiul fondului principal de cuvinte al limbii romîne*, în revista «Studii și cercetări lingvistice» V, fasc. 1—2, p. 10).

Deosebirea mare dintre proporția cuvintelor slave, stabilită de A. de Cihac, (2/5, vezi mai sus) și de D. Macrea se explică prin defectele pe care le are Dicționarul lui A. de Cihac. El cuprinde un număr prea redus de cuvinte (5765), dintre care unele nu mai erau în uz nici pe timpul cînd a fost alcătuit dicționarul, iar multe etimologii erau greșite.

În ultimul timp, lingviștii noștri s-au preocupat de studiul fondului principal lexical al limbii romîne (acad. Al. Graur, I. Iordan, E. Petrovici, Al. Rosetti, prof. D. Macrea, etc.). Într-o lucrare recentă, acad. Al. Graur stabilește că din cele 1419 cuvinte, care, după părerea sa, ar forma fondul principal de bază al limbii noastre, 21,49% sînt de origine slavă (față de cca. 60% latine, internaționale: 5,85%, necunoscute: 4,65%, maghiare: 2,26%, autohtone: 1,63%, neogrecești: 1,27% etc.). (*Încercare asupra fondului principal lexical al limbii romîne*, București, 1954). Procentajul acesta confirmă caracterul romanic al

limbii române, dar totodată arată și puternica influență slavă într-unul din cele mai importante compartimente ale limbii române.

★

Rezultate noi și interesante au obținut lingviștii noștri și în studiul contribuției slave în domeniul fonetic și fonologic al limbii române. Pe lângă studii care urmăresc influențe fonetice slave locale — cum sînt de exemplu cîteva particularități de origine ucraineană în graiurile românești din nordul țării (I. Pătruț, «Raporturi fonetice ucraino-române», în «Dacoromania» XI, p. 51—59), lingviștii noștri (în deosebi academicienii E. Petrovici, Al. Rosetti și Al. Graur) s-au preocupat intens de stabilirea sistemului fonologic al limbii române contemporane.

Spre deosebire de academicienii Al. Rosetti și Al. Graur, care, într-un studiu mai vechi, au găsit opoziția între consoanele dure și moi numai la sfîrșit de cuvînt: *lup-lup'* (= lupi), *alb-alb'* (= albi) etc. («Bulletin linguistique» VI, p. 5—29), acad. E. Petrovici a ajuns la concluzia că opoziția între fonemele consonantice dure și moi există în limba romînă nu numai în poziție finală, ci și în interiorul cuvîntului, ca în graiurile răsăritene bulgărești, în rusă, ucraineană, bielorusă și polonă. «Obiceiul de a rosti muiat consoanele urmate de o vocală... și constituirea, mai tîrziu, a sistemului de astăzi a corelației consoanelor de timbru palatal și a consoanelor de timbru nepalatal sînt fără îndoială o moștenire rămasă din graiul acelor strămoși ai romînilor care vorbeau graiuri slave» (E. Petrovici, *Corelația de timbru a consoanelor dure și moi în limba romînă*) în «Studii și cercetări lingvistice», I/2, p. 216). Slavii aceștia trebuie să fi vorbit graiuri bulgărești (idem, *ibid.*, p. 217).

Tot ca o consecință a influenței slave s-a constituit în limba romînă și corelația consoanelor rotunjite și nerotunjite (*Corelația de timbru a consoanelor rotunjite și nerotunjite în limba romînă*, în «Studii și cercetări lingvistice», III, 1952, p. 127).

Contribuția slavă la formarea sistemului fonologic al limbii române este studiată amănunțit de acad. E. Petrovici în lucrarea *Influența slavă asupra sistemului fonemelor limbii române* (București, 1956)¹.

Mai puțin s-a lucrat în ultimul timp în direcția stabilirii influențelor slave în morfologia, sintaxa și derivația romînească. Dintre studiile în care se arată unele urme slave în gramatică și derivație, menționăm pe cele publicate de acad. Al. Graur și acad. Al. Rosetti, în care se arată că, alături de vocativul în -o al femininelor, menținerea vocativului în -e al substantivelor, ca, de astfel, menținerea vocativului ca o categorie uzuală, în romînă vorbită, este un aport al influenței slave (vezi «Bulletin linguistique», XV, p. 103—105).

¹ Cf. E. Petrovici, *Kann das Phonemsystem einer Sprache durch fremden Einfluss umgestaltet werden? Zum slavischen Einfluss auf das rumänische Lautsystem*, Haga, 1957, ("Ianua Linguarum", Nr. III).

Aceiași lingviști susțin că existența neutrului românesc se datorește în bună măsură mediului slav în care s-a format limba română (vezi «Studii și cercetări lingvistice» I/2, p. 232—235; «Limba română» III/1, p. 30—44).¹

Cu verbele în -ui de origine maghiară (*bănuî, bîntui, cheltui*) s-au ocupat în timpul din urmă acad. E. Petrovici («Dacoromania» XI, p. 188—190) și acad. Al. Rosetti («Studii și cercetări lingvistice», I/1, p. 88—90). Primul a arătat că sufixul acesta, de origine slavă, a devenit un sufix pentru verbe străine, pe cînd acad. Al. Rosetti crede că verbe ca acestea, de origine maghiară, au ajuns în limba română prin filieră slavă.

De o mare însemnătate, atît pentru istoria romînilor, cît și pentru slavistică, este cunoașterea documentelor slave emanate din cancelariile Țărilor romînești. Numărul celor păstrate (căci, de sigur, multe s-au pierdut) este destul de mare (aproximativ 7000). O parte dintre ele au fost publicate, în secolul trecut și în secolul nostru, de către învățați străini și romîni, dintre care amintim pe Jurij Venelin, B. P. Hasdeu, E. Kalužniacki, L. Miletić, I. Bogdan, Gr. G. Tocilescu, M. Costăchescu, P. P. Panaitescu etc.

În anii 1948—49 s-a luat inițiativa ca Institutele de istorie din București, Iași și Cluj să publice colecția «Documente privind istoria Romîniei» (din care pînă acum au apărut 30 volume). În ele sînt foarte multe documente slave, publicate în traducere romînească, unele fiind reproduse și în fotocopii. Colecția cuprinde și două volume de *Introducere*, în care se află două importante studii ale lui Damian P. Bogdan: *Din paleografia slavo-romînă* (vol. I) și *Diplomatica slavo-romînă* (vol. II).

Pe teritoriul R.P.R. se vorbesc și diferite limbi slave (rusa, sîrbo-croata, bulgara, ucraineana, slovacă, etc.). În anchetele întreprinse pentru *Atlasul lingvistic român* s-a adunat material și din localitățile în care se vorbesc graiuri slave (ucrainene, bulgare, sîrbești). O parte din acest material a fost publicat în volumele apărute ale Atlasului, însă el este numai parțial studiat pînă în prezent de acad. E. Petrovici, într-o lucrare mai veche, *Graiul Carașovenilor* (București, 1935), și I. Pătruț, *Fonetica graiului huțul din valea Sucevei*, (București, 1957). Desigur că studierea și a celorlalte graiuri slave ar aduce mare folos atît pentru studiul relațiilor slavo-romîne, cît și pentru dialectologia și istoria limbilor slave respective.

Paralel cu cercetările de lingvistică, după ultimul război, s-a manifestat un interes deosebit și pentru literaturile slave. E vorba în această perioadă de

² Împotriva influenței slave s-a exprimat I. Pătruț în studiul său, *Sur le genre « neutru » en roumain*, « Mélanges linguistiques publiées à l'occasion du XVIIIe congrès des linguistes à Oslo, București, 1957, p. 291—301.

³ Cf. și Al. Rosetti, *Despre genul neutru și genul personal în limba romînă*, SCL. VIII (1952), p. 407 și urm.

un mare număr de traduceri, unele din ele însoțite de prefețe foarte interesante, cât și de studiile și articolele despre literaturile slave, publicate în diferite periodice. Nu vom putea semna aici decât pe cele mai importante, care tratează pe larg probleme literare sau aduc contribuții de amănunt.

Imediat după război, în *Revista istorică română*, XV, (1945), p. 223 și urm., I. C. Chițimia a atras atenția asupra însemnătății operii umanistului polon Matei Miechowita, făcând corectări în legătură cu unele relatări din studiile românești de specialitate. Același autor, în volumul pe anul următor (XVI, 72), aduce dovezi că redacția Bayer a operii lui D. Cantemir: *Vita Constantini Cantemiri*, apărută la Moscova în 1783, este de fapt redacția lui D. Cantemir, deci alta decât cea cunoscută în țară. Redacția apărută la Moscova era destinată străinătății. În același articol (*Asupra a două cărți*) se ocupă și de *Magna Charta von Galizien*, carte de propagandă politică, dată pentru derutare, ca apărută la Iași în 1790.

Un eveniment important și care merită a fi subliniat, pe linia cercetărilor de slavistică românească, îl constituie apariția la Praga, în 1948, a revistei «*Romino-slavica*». Din păcate, n-a apărut decât un singur număr, din cuprinsul căruia dăm mai jos studiile cele mai importante.

În primul rând, menționăm articolul lui Tr. Ionescu-Nișcov: *Povestirile lui Alexandru Hasdeu*, care se știe că a scris rusește și a publicat în diferite reviste rusești. Autorul analizează atent scrierile lui Al. Hasdeu, dintre care *Duca Vodă* e pusă în lumină întâia oară. În același volum, Damian P. Bogdan se ocupă de problema scrierii chirilice în cercetarea lui Emil Kalužniacki, problemă strâns legată de vechea cultură și literatură românească, la început în limbă slavă.

În continuare, s-au publicat contribuții în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*. În volumul I. (1952), Ion Vitner a scris un articol despre *Legături culturale romîno-ruse*, în care, după ce amintește de începuturile vechi ale colaborării romîno-ruse, se ocupă de traduceri și prelucrările făcute din scriitorii ruși (Fonvizin, Derjavin, Krylov, Pușkin) de către C. Negruzzi, Al. Donici, C. Stamati și Gh. Asachi. În același volum, P. Olteanu recenzează, cu amănunțite observații critice, traducerea *Cîntecului despre oastea lui Igor*, făcută de Mihai Beniuc. În volumul următor (II, 1953), acad. G. Călinescu pune probleme de critică literară, plecînd și folosindu-se de studii sovietice. Articolul se intitulează: *Probleme de critică literară*. În volumul acesta (II, 1953) e de notat studiul *Ecoul creației lui Turgheniev în literatura romînă*, cu care prilej se dă pe lîngă articolele despre scriitorul rus și o listă de 280 de traduceri. În volumul III (1954), acad. G. Călinescu publică un articol despre Anton P. Cehov, cu interesante observații personale și o *Notă despre Antioh Cantemir*, scriitor rus de origine romînească, oprindu-se asupra satirelor sale. În volumul IV (1955) Al. Piru înfățișează relațiile scriitorului român Beldiman cu Rusia, vorbește de Creangă și spiritul rus, precum și de traducătorii romîni ai fabulelor

lui Krylov. Cu prilejul comemorării lui Mickiewicz, I. C. Chițimia a inserat în vol. III (1954) un articol de sinteză despre viața și activitatea marelui poet polon.

În 1956, a apărut un volum de *Studii de literatură universală*, publicat de «Societatea de Științe istorice și filologice». Amintim din acest volum studiul lui I. C. Chițimia: *Adam Mickiewicz și poemul său dramatic Dziady*, în care autorul vine cu o nouă interpretare, pe baze folclorice, și găsește legătura organică dintre cele patru părți ale poemului. Tot aci se află studiul lui N. N. Condeescu: *Hersen și V. Hugo*, cum și articolele *Korolenko despre România* de Tatiana Nicolescu și *Dostoievski* de M. Novicov. Primele două din aceste contribuții au apărut și în limba franceză în *Revue d'histoire littéraire*, I, (1956), cum și în limbă rusă în *Журнал Истории Литературы* I, (1956), ambele reviste apărute sub auspiciile Academiei RPR.

În domeniul literaturii populare scrise, merită să fie amintită ediția *Esopiei*, sub îngrijirea lui I. C. Chițimia, cu un studiu introductiv, în care autorul arată că textul editat și publicat prima dată de Petru Bart la Sibiu în 1795, este de fapt o traducere, care s-a ținut strâns de o versiune rusească de tipul celei apărute la Amsterdam în 1700, cu reproduceri la Moscova (1712) și Petersburg (1713 și 1717).

De asemenea, preocupările s-au îndreptat și spre literatura populară orală. I. C. Chițimia a publicat în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, I, (1952), p. 161 un articol despre *B. P. Hasdeu și problemele folclorului*, în care vorbește de pregătirea de folclorist a acestuia în legătură cu știința folcloristică rusă și polonă. Același se ocupă în volumul V (1956) de ipostazele calului în basmul popular, luând în considerație și basmele popoarelor slave. În *Polska sztuka ludowa*, XI (1957), I. C. Chițimia a inserat un articol despre concepția nouă în cercetarea folclorului și despre stadiul actual al cercetărilor folcloristice în RPR.

Există numeroase traduceri din literaturile slave. Unele din aceste traduceri au studii introductive sau prefețe cu caracter științific. La traducerea romanului *Lalka* (Păpușe) de B. Prus (1954), I. C. Chițimia a publicat studiul introductiv: *B. Prus, un mare clasic al literaturii polone*, prezentînd în ansamblu creația scriitorului polon. Tr. Ionescu-Nișcov a tradus romanul lui Al Jirasek: *Împotriva tuturor*, precedîndu-l de un studiu asupra autorului. Au mai publicat introduceri, Olga Zaicic la *Pan Tadeusz* de A. Mickiewicz, tradus de Miron Radu Paraschivescu și apărut în 1956 și Maria Vircioroveanu la H. Sienkiewicz: *Cavalerii teutoni*, București, 1957. Un studiu însoțește și traducerea lui Branislav Nușici: *Opere alese*, București, E S P L A., 1957 și o prefață substanțială despre poezia populară sîrbă la volumul: *Poezii populare sîrbe*, București, 1956. E de menționat și prefața lui C. Barborică la Fr. Hečko: *Satul de lemn*, apărut în 1958, la București.

Literaturile slave au devenit actualmente o preocupare permanentă și sînt de așteptat noi contribuții pentru fiecare din ele, dintre care unele se găsesc sub tipar.

Redacția